

ЛИСТУВАННЯ М. ГРУШЕВСЬКОГО З ДІ. БАГАЛІЄМ

ВСТУП

Стосунки між двома видатними українськими істориками, учнями В.Б. Антоновича, М. Грушевським та Д. Багалієм були складними. Олександр Оглоблин, котрий знав добре обох вчених, пише про це в своїй статті «Пам'яті Дмитра Багалія»¹ відверто, зазначаючи, що Д. Багалій «нікого не хотів образити (своїми діями — В.З.) ні Грушевського, який його терпіти не міг і якого він також дуже не любив, ні Яворського, який робив йому різні капості й турботи».²

І все ж, незважаючи на особисту антипатію, наукові стосунки між ними підтримувалися завжди. Свідчення цьому — листи Михайла Сергійовича до Дмитра Івановича, котрі подаємо тепер. Охоплюють вони значний проміжок часу, — 1906-1928 роки, — і проливають світло на два періоди життя та діяльності М.С. Грушевського: львівський та київський.

I. Львівського періоду стосуються перші три листи. В них відчувається більше теплоти і приязні в стосунках, ніж в наступний період. Зокрема, в першому листі (власне, коротенькій записочці) вчений рекомендує Д. Багалію німецького україніста Отто Геча. В другім — Грушевський дякує Багалеві за промоторство в наданні йому почесного докторату Харківського університету, надсилає свою автобіографію з 1906 року і просить подати статтю для «Українського Вісника».

Цікавий третій лист, в якому Грушевський переконує обережного Д. Багалія писати українською мовою (дуже делікатно, до речі), щоб це дало підстави обрати його на дійсного члена НТШ, і разом з тим сповіщає про передачу в Харків першого тому «Історії України-Руси».

II. Де-які епізоди з київського періоду життя М.С. Грушевського (1924-1934 рр.) навітлюють наступні листи — 4-8, за 1924-1928 рр. Власне, всі п'ять листів стосуються розбудови вченим своєї київської школи істориків. Мова йде про організацію науково-дослідчої катедри історії України (№. 4-6), про «погибельні умови праці» історичних ус-

¹ *Український історик*, 1988, №. 1-4 (97-100), сс. 92-105.

² *Там само*, стор. 99.

танов, очолюваних Михайлом Сергійовичем (№. 4-6), про такі ж не-легкі видавничі справи (№. 4-7), нарешті про перехід з установ Д. Багалія до М. Грушевського Льва Окиншевича (№. 8), якому протегував останній, і котрий через чотири роки, під тиском большевицької тиранії, став на шлях поборення і критики теорій і концепцій вченого.³

Всі листи, хоча їх і не дуже багато,⁴ дають добру нагоду для подальшого поглиблення і розширення наукового грушевськознавства.

Віктор Заруба
Дніпропетровськ, Україна

№ 1.

(26 червня 1906 року)

Записка на візитці

подавець, Др. Отто Геч, доцент історії з Берліну, займається Україною. Прошу не відмовити йому в потрібних відомостях.

Щиро прихильний
М. Грушевський.

26.VI.1906 (с.с.)

ЦНБ — ВР, ф. 1, №. 45701.

№ 2.

(20 жовтня 1906 року)

Львів — Харків

Високоповажаний Дмитро Іванович!

Давно збираюся написати до Вас і ніяк не виберу часу: поздоровити Вас з вибором ректором, з новим доказом довір'я й поважання до Вас зі сторони корпорації, подякувати за Ваші заходи в справі предложення совітові надати мені докторат — чую що Ви були й докладником у справі, — спасибі Вам!

Пригадую Вашу обіцянку «Укр. Вѣстникови» дати статтю про головні прикмети нашої історії — Укр. Вестник, як знаєте, буде виходити знову й дуже б йому Ваша стаття була в пригоді.

При цій нагоді посилаю Вам брошурку — свою автобіографію видану для учнів, в реванш за одержану від Вас автобіографію.

Я дістав отпуск до мая і вибираюся на Україну. Може доведеться побувати і в Харкові й з Вами побачитися.

Тим часом — бувайте здоровенькі!

Щиро Вам прихильний М. Грушевський.

20/X 20/XI 1906.

ЦНБ ВР ф. 1, №. 45702.

³ Див. «Україна», 1932, №. 1-2.

⁴ Всі листи зберігаються в Центральній науковій бібліотеці АН УРСР імені В. Вернадського у відділі рукописів (ЦНБ ВР), фонд I.

№ 3.

(без дати)

Київ (?) — Харків (приблизно 1907 року)

Дорогий Дмитро Іванович!

Коли я підписував привіт на Ваш юбилей, тиснулася мені в голову та гадка, що багато вже разів приходила — чому Ви не наш дійсний член, інакше сказавши — чому не напишете чогось по-українськи, аби дати нам можливість вибрати Вас на дійсного члена. Стільки разів підіймалося се питання з огляду на Ваші наукові і громадські заслуги і все на перепоні стає формальна обставина — що Ви, будучи українцем, не пишете по-українськи. Може б у тридцятилітте Вашої наукової праці дали нам чи Київському товариству статтю по-українськи й дали нам сю приємність — бачити Вас між істориками, що пишуть по-українськи, — і міжу своїми членами. За кілька день завезуть з Києва мою книжку Київ(ської) Руси т. І. Прошу, прийміть її як юбилейний дарунок, тепер — мій щирий привіт і бажання довгого віку, здоров'я і сил.

Вам щиро прихильний М. Грушевський.

ЦНБ ВР ф. 1, No. 45707.

№ 4.

Київ — Харків 10.IV.1924

Високоповажний Дмитро Іванович!

На нинішнім засіданні І відділу переказав я Ваші побажання і по силі їх з свого боку «підпер». Рішено Вашу працю про Сковороду розпочати друком зараз по скінченню розпочатих уже друком двох невеликих випусків Збірника — *Locstium* Тимченка і Програма Квітки об'ємом коло 6-7 арк. друку. Кажуть, що протягом літа сі два випуска будуть напевно скінчені, і тоді зараз піchnуть Сковороду (але при тім пригадують, що Ви обіцяли покрити сей друк власним коштом?). Що ж до історіографії, то її або вмістять в V т. Записок, або-се правдоподібніше — (бо в Записках місця ж малувато) — відложать на другий рік.

Сьогодні в бюро дослідчих кафедр я зачитав свій проект кафедри історії України і вніс пропозицію що до наукових співробітників — Щербини, Данилевича і Гермайзе.

Помешкання все-таки не маю, в сім академ(ічне) правління виявляє велику байдужість. Се паралізує мою наукову і організаційну працю надзвичайно.

Наш привіт Марії Василівні.

P.S. Чи не написали б Ви некрологічних статей про А.Я. Єфименко, а О.Н. Сиявський про Сумцова — не великі, сторінок по 3-4-5, для «України»?

З щирим привітом! Ваш М. Грушевський.

ЦНБ — ВР, ф. 1, No. 25810.

№ 5.

Київ — Харків (14 квітня 1924 року)

Високоповажаний Дмитро Іванович!

Позволяю Собі на Ваші руки післати отсю нашу заяву чи прошення до ВУКСу — аби вона не заблукала десь і не лягла під сукно, бо за місяць кінчиться аренда і відновлення було б звязано з великими і прикрими для нас видатками! Будьте ласкаві занести її до присутствія ВУКСу і прослідити її дальше теченіє, аби справа була вирішена якнайскорше, щоб до місяця мая було рішення в руках! В наших теперішніх обставинах кожний червонець на учоті, а спізнення пахне червонцями! «Законник» наш задержав її, обіцяючи накинути відповідні дари, і тільки вчора ми її одержали.

А.М. Лобода вчора міг бачити становище, і ви знаєте нашу ситуацію. Недоплаченне одиниць за березіль і квітень має своїм наслідком, що двом і кращим історикам новопризначеним уже другий місяць нічого не платять. Та й ті гроші для мене поухвалювані і збільшена ставка досі фактично не прийшла. От живемо все надіями!

Користуючись з побуту А.М. Лободи наговорить йому добре про скорше видання Сковороди. Коли я тут про се говорив на відділі, він — між нами — трохи зскакував з звичайної своєї обережності. За це буду ту справу підганяти по моїм *малим* силам.

Привіт наш Марії Василівні і Вашому домови.

Ваш М. Грушевський.

14.IV.1924.

ЦНБ — ВР, ф. 1, No. 45703.

№ 6.

Київ — Харків 20.VI.1924

Високоповажний Дмитро Іванович!

Не дістав я від Вас відповіді на попередні листи — але знову турбую Вас новим. Просив би Вас пропхати справу дослідчої катедри історії України, котру тоді, при Вашій ласкавій участі, доручив мені Науковий Комітет. Вирішує бюро дослідчих катедр, чи уповноважений наукових комітетів Левицький.

11.IV. заслухано без закидів мій план організації катедри і пропозицію що до співробітників і вислано їх до Наукового Комітету. І от уже майже як 2 місяці ті пляни не посуваються. Левицький нагадував Зиніну, як той був тут — нічого!

Тим часом, є молодіж охоча до праці, і я вже подав 6 душ на аспірантів, але з 1.VI. ми практично почали й заняття — а затвердження й досі нема! Се прямо убийче!

Взагалі умови праці погибельні. Вчора мене порадували звісткою, що друкарська робота Академії спинилась: «Шлях освіти», що заарендував був у Академії її друкарню, не платить нічого друкарні, вона влізла в довги, і нарешті рипинила роботу.

От і все добре!

З поважанням і пошаною

М. Грушевський.

ЦНБ — ВР ф. 1, No. 45704.

№ 7.

Листівка — відкрита

За штампами:

Київ (13.9.25) — Харків
(14.9.25)

Вельмишановний Дмитро Іванович!

Я писав Вам в Китаїві, а прийшовши до Київа довідався, що днів за 10 статтю Овчаренка віддадуть в набір, тому прошу Вас, якщо маєте щось написати про покійника, зробити се скоро.

З щирим привітом М. Грушевський

ЦНБ — ВР, ф. 1, No. 45705.

№ 8.

Київ — Харків

22.XI.1928 р.

Високоповажаний Дмитро Іванович!

Справа ся Вам відома, і я сподівався полагодити її з Вами устно, але мені сказали, що Ви виїхали. Тоді Л.М. Левицький дав мені такий *modus procedendi*, як я вже написав в папері. Коли Ви зробите Вашу помітку про згоду на однім примірнику і пришлете мені, я подам її від нашої катедри, і він тоді буде просити УкрНауку про затвердження переходу. Як можна, просив би прислати, як можна скорше, бо й там через сі формальности вона протяглась. Окиншевич каже, що Ви вже дали йому згоду.

З високим поважанням М. Грушевський.

ЦНБ — ВР, ф. 1, No. 45706.